

ज्याचे मन सर्वच गोष्टींविषयी निःसंग झाले असून यथा प्राप्त शुभाशुभांचा ज्याला आनंद किंवा विषद होत नसतो,

त्याची बुद्धि निश्चल, अर्थात् स्थिर झाली असे म्हणतात. ॥ ५७ ॥

य इति । यः सर्वत्र पुत्रमित्रादिष्वप्यनभिस्नेहः स्नेहशून्यः, अतएव बाधितानुवृत्त्या तत्तच्छुभमनुकूलं प्राप्य नाभिनन्दति

न प्रशंसति । अशुभं प्रतिकूलं प्राप्य न द्वेष्टि न निन्दति, किंतु केवलमुदासीन एव भाषते तस्य प्रज्ञा

प्रतिष्ठितेत्यर्थः ॥ ५७ ॥

जो सर्वत्र अर्थात् पुत्र मित्र आदिं विषयी देखिल पूर्णपणे स्नेहरहित झाल्याने, बाधिता अनुवृत्तिनुसार प्रसंगप्राप्त शुभ अर्थात् अनुकूलतेचि प्रशंसा करत नाही, तसेच अशुभ म्हणजे प्रतिकूलतेची निन्दा अर्थात् द्वेष करत नाही, परंतु त्यां

विषयी केवळ उदासीन भावानेच बोलत असतो, त्याची बुद्धि निश्चल, अर्थात् स्थिर झाली असा भाव. ॥ ५७ ॥

किं च ---

तसेच ---

यदा संहरते चायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।

इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ५८ ॥

ज्याप्रमाणे कासव आपले हस्तपादादि सर्व अवयव पूर्णपणे आंखडून घेते त्याप्रमाणे एखादा पुरुष आपली इन्द्रिये

त्यांच्या भोग्य विषयांपासून जेव्हा आंवरून धरतो तेव्हा त्याची बुद्धि स्थिर झाली असे म्हणतात. ॥ ५८ ॥

यदेति । यदा चायं योगी इन्द्रियार्थेभ्यः शब्दादिभ्यः सकाशादिन्द्रियाणि संहरते प्रत्याहरति ।

अनायासेन संहारे दृष्टान्तः । अङ्गानि करचरणादीनि कूर्मो यथा स्वभावेनैवाकर्षति तद्वत् ॥ ५८ ॥

जेव्हा हा योगी त्याच्या इन्द्रियांना त्यांच्या शब्दादि भोग्य विषयांपासून जेव्हा आंवरून धरतो दूर खेचतो. अनायासे आंवरून धरण्याविषयी दृष्टान्त देताहेत. ज्याप्रमाणे कासव आपले हस्तपादादि सर्व अवयव स्वाभाविकपणे सर्वबाजुंनि खेचुन पूर्णपणे आंखडून घेते, त्याप्रमाणे एखादा पुरुष आपली इन्द्रिये त्यांच्या भोग्य विषयांपासून जेव्हा आंवरून

धरतो, तेव्हा त्याची बुद्धि स्थिर झाली असे म्हणतात. ॥ ५८ ॥

ननु नेन्द्रियाणां विषयेष्वप्रवृत्तिः स्थितप्रज्ञस्य लक्षणं भवितुमर्हति जडानामातुराणामुपवासपरणां च

विषयेष्वप्रवृत्तेरविशेषात्तत्राह ---

भोग्य विषयांकडे इन्द्रियप्रवृत्ति न जाणे अथवा इन्द्रिये प्रवृत्त न होणे हे स्थितप्रज्ञाचे लक्षण मानणे योग्य नाही. कारण

संवेदनाशून्य मुर्ख रोगी आणि उपवासरत लोकांमधे देखिल तशी प्रवृत्ति दिसत नाही. अशा आशंकेचे निरसन

करताहेत ---

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः ।